

Копач, А. І. Аб'ектыўны, суб'ектыўны і імпліцытна-аб'ектны падыходы да катэгорыі адзінкавага ў тапаніміі: ад філасофскіх абстракцый да лінгвістычнай канкрэтыкі // Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І.П. Шамякіна. – 2017. – № 2 (50).– С. 153–158.

Уводзіны. Падыходы да вывучэння геаграфічнага ўласнага імені, якія існуюць у сучаснай лінгвістыцы, у большасці сваёй зыходзяць з пошуку матывавальнай прыметы адзінкавага аб'екта. Як вынік гэтага, аналіз тапоніма, як правіла, зводзіцца да інтэрпрэтацыі прыметы ў межах моўнай кампетэнцыі папярэдніх або цяперашніх жыхароў рэгіёну (аб'ектыўны падыход) ці этнакультурнай спадчыны пражываючых тут народаў (суб'ектыўны падыход). Першы з падыходаў разглядае аб'ект і яго імя як супрацьпастаўленыя чалавеку і адцягненыя ад яго мэт, мыслення, пачуццяў і г.д. сутнасці, якія можна спазнаць праз матываванасць імені іншым словам мовы, другі – улічвае чалавечае вымярэнне намінацыі і неабходнасць перадаць у оніме не толькі сам аб'ект, але таксама адносіны да яго народа, адлюстраваныя ў этнакультурным кодзе.

Шматлікія даследаванні уласных імёнаў геаграфічных аб'ектаў звычайна абмяжоўваюцца адным класам імёнаў ці разглядаюцца як роўныя, з пункту гледжання лінгвістыкі, аб'екты. Онімы дэнатууюць адзінкавыя аб'екты, а значыць, па сутнасці сваёй, не перадаюць паняцці, таму іх прынята разглядаць альбо як ідэальныя пустыя словы, у якіх выяўляюцца толькі фармальныя прыметы (афіксы) [1, 86], альбо як адзіны комплекс слоў, у сукупным аб'ёме матывацыі якіх можна адшукаць погляд на свет чалавека пэўнага этнасу [2, 17].

Структура імені і / або семантыка яго асновы – вось два ў значнай меры адасобленыя ў даследаваннях бакі, якія апісваюцца з адной тапанімнай працы ў іншую. Пры гэтым у рэдкіх выпадках анамасты-лінгвісты спасылаюцца на працы, зробленыя ў іншых галінах ведаў – філасофіі, псіхалогіі, логіке. Сведчанні гэтых навук маглі б калі не пераўтварыць асновы тэорыі імені ўласнага, то як мінімум паглядзець на яго з адметных ад ужо распрацаваных пазіцый.

Мэта і метады даследавання. Мы абгрунтоўваем такі падыход да тапанімнага матэрыялу, пры якім структурныя элементы імёнаў карэлююць з іх функцыянальнымі ролямі, а паміж імёнамі ў межах сістэмы існуюць відавочныя ўзаемаадносіны пераемнасці, што сведчыць аб складнасці вопыту і канструктыўнасці дзеянняў чалавека па азначанню адзінкавых аб'ектаў свету. Тыя сэнсы, якія нараджаюцца падчас узаемадзеяння элементаў імені, існуюць у слове неўсвядомлена і выяўляюцца падчас аналізу і фіксацыі адрозненняў намінацыі розных тыпаў аб'ектаў. Таму падыход можна назваць імпліцытна-аб'ектным. Пры апісанні нашага падыходу мы абавіраемся, перш за ўсё, на працы класікаў філасофіі, логікі і псіхалогіі – Э. Гусэрля, Ч. Пірса, Л.С. Выгоцкага, А.М. Ляонцьева, Ж. Піяжэ і інш., а таксама работы лінгвістаў функцыянальнага і кагнітыўнага кірункаў – Я. Развадоўскага, К. Бюлера, М. Дакуліла і іншых прадстаўнікоў пражскага структуралізму,

Р. Лангакера, Л. Талмі, А.С. Кубраковой, М.Д. Голева і інш. Сярод метадаў, якія выкарыстоўваюцца аўтарам, адзначаюцца структурны, супастаўляльны, колькасны, а таксама метада кагнітыўнай лінгвістыкі, сутнасць якога была прадэкларавана ў пастсавецкім мовазнаўстве А.С. Кубраковой: «пастаяннае суаднясенне моўных дадзеных з іншымі вопытнымі сэнсаматорнымі дадзенымі» [3, 5]. У якасці прыкладаў выкарыстоўваюцца імёны тапааб'ектаў Беларусі і ЗША.

Вынікі даследавання і іх абмеркаванне. Кансерватыўнасць анамастычных высноў і метадаў даследавання, з нашага пункту гледжання, зыходзіць у значнай ступені з прыняцця ўсіх уласных імёнаў за міфалагічны пласт адзінак, якія застаюцца нязменнымі ва ўсіх «магчымых светах» (Ю.М. Лотман, С. Крыпке і інш.) [4, 62; 5, 145]. Разам з тым, на думку вялікай па колькасці групы лінгвістаў, онімы могуць уключаць у свой склад шматлікія экстралінгвістычныя звесткі аб аб'екце (А.У. Суперанская, В.І. Супрун, А.Л. Беразовіч і інш.) [2, 17; 6, 11; 7, 20]. Як вынік – гатоўнасць большасці анамастаў «мірыцца» з такім становішчам спраў, пры якім онімам прыгатавана альбо роля семантычна пустога ярлыка (дадзенае разуменне сутнасці імёнаў ідзе ад філосафа Дж. С. Міля [8, 979]), альбо роля калектара «бязмежнага мора сэнсаў» (тут лінгвісты на першым этапе абавіраліся на працы класіка культурнай семіётыкі М.І. Талстога [9]).

Не адмаўляючыся ад важнасці гэтых двух альтэрнатыў даследавання онімаў, паспрабуем прапанаваць яшчэ адну. У кнізе К. Бюлера «Тэорыя мовы. Рэпрэзентатыўная функцыя мовы» адзначалася, што падыходы Дж.С. Міля (класічны для традыцыйнай анамастыкі) і Э. Гусэрля да імёнаў аднолькава цікавыя: «Гаворка ідзе пра дзве праграмы, рэалізаваныя з прываблівай паслядоўнасцю» [10, 211]. Калі Дж.С. Мілю мы можам быць удзячны за апісанне імені «зыходзячы з аб'ёму, а не са зместу» [10, 208], то фенаменалагічны метада Э. Гусэрля, які стаў вельмі папулярным у сувязі з паваротам навукі да антрапацэнтрызма, часта цытуецца кагнітыўнымі лінгвістамі, але не атрымлівае шырокага прымянення ў анамастычных штудыях. Ён заснаваны на вынясенні за межы даследавання ўсіх выпадковых прымет аб'екта, выяўленні сутнасці з'явы праз аналіз магчымасцей успрымання аб'екта чалавекам падчас намінацыі [11].

Перш чым перайсці да апісання прынцыпаў нашага падыходу да ўласных імёнаў геаграфічных аб'ектаў, разгледзім тыя падыходы, якія склаліся да іх даследавання і якія коратка прадстаўлены намі ва ўводзінах дадзенага артыкула.

Пошук структурных элементаў тапазнакаў і сэнсаў, якія прыпісваюцца імёнам іх стваральнікамі, цалкам зразумелы. Вынік такой працы адлюстроўваецца ў дэкларатыўным веданні. Онім прысвойваецца аб'екту для таго, каб вылучыць яго сярод іншых падобных і таксама адзінкавых аб'ектаў, а значыць, у яго ёсць дзве значныя часткі: матывавальная аснова і словаўтваральны фармант. Пры гэтым кожная з частак атрымлівае сваю спецыялізацыю: фармант уводзіць у тапанімны рад, тапааснова адрознівае ўнутры раду [12, 12].

Элементы, якія афармляюць тапааснову, адыгрываюць ролю чыста граматычную або «фармальную». Яны звычайна альбо дапасуюцца да граматычных характарыстык геаграфічных апелятываў: *Лагазінскі лес* (адз.л., м.р.), *Рашаткоўскае поле* (адз.л., сяр.р.) і інш., – альбо канстатуюць суаднесенасць імені з катэгорыяй аб'екта, а не, напрыклад, з прыметай: *Вягараўшчына*, *Чапляіца* і інш. Разам з тым ва ўмовах абмежаванасці змястоўнага складніка тапаасноў (яны адлюстроўваюць якасці, сувязі з іншымі аб'ектамі і дзейнасць суб'ектаў) і іх патэнцыйна хуткай дээтымалагізацыі з прычыны дыфузнага сэнсу (адлюстроўваюць толькі адну з патэнцыйнага мноства характарыстык аб'екта) [13, 97] падобная характарыстыка становіцца ледзь не адзінай абавязковай для фіксацыі. Менавіта гэта дазваляе на першым этапе даследавання тапаніміі, якая разглядаецца як гістарычнае сведчанне перамяшчэння народаў, пакінуць за межамі даследавання яе сэнсавыя ўласцівасці. Накіраванасць на выкарыстанне лінгвістычных дадзеных для доказу гістарычных гіпотэз абумовіў цікавасць тапанімістаў да самых старажытных імёнаў – гідронімаў. Цікавасць да структурных асаблівасцей імёнаў іншых груп тапалексікі, якая рушыла ўслед за гэтым, і алгарытм працы з імі шмат у чым зададзены папярэднім – параўнальна-гістарычным – досведам працы з імёнамі. Нельга не пагадзіцца з высновай А.Л. Беразовіч пра тое, што «эталонны падыход» першых анамастаў задаў каштоўнаснае стаўленне толькі да асобных класаў і мікрасістэм анімічнай лексікі [14, 41].

Накіраванасць любога оніма на выражэнне індывідуальнай прыметы дае падставу меркаваць, што роля асновы ў ім з'яўляецца вядучай. Калі індывідуальныя прыметы ў межах лакальных тапасістэм (напрыклад, пэўнай вёскі і яе ваколіц) па логіцы не павінны дублявацца, каб мець магчымасць індывідуалізаваць, то «гэта з'яўляецца гарантыяй неперерасячэння кантэкстаў» [15, 65] ідэнтычных імёнаў і выканання імі індывідуалізуючай функцыі. Па меры пераходу анамастаў да аналізу менш «археалагічна арыентаваных» імёнаў – у асаблівасці мікратапонімаў – аснова прыцягвае да сябе ўсё больш увагі як тая частка оніма, якая прыстасавана для таго, каб адлюстроўваць энцыклапедычнасць яго семантыкі, яе прынцыповую здольнасць акумуляваць вопыт і асацыяцыі, звязаныя з аб'ектамі. Прычым цікавасць да імёнаў становіцца не столькі гістарычнай, колькі этнакультурнай. Аб імёнах усё часцей пачынаюць казаць як аб знаках, у якіх адлюстраваны наіўны погляд на свет чалавека пэўнай культуры. Цікавасць да сэнсаў спарадзіў у апошнія гады багатую бібліяграфію прац, «заклапочаных» выключна матывацыяй элементаў і пакінуў «за кадрам» структурныя асаблівасці імёнаў.

Такім чынам, змястоўная сувязь тапаасновы і тапафарманта імені, а шырэй таксама змястоўная спалучанасць усіх імёнаў у сістэме, да апошняга часу не служылі аб'ектамі спецыяльнага лінгвістычнага даследавання. Іх вывучалі зыходзячы з інтарэсаў гісторыі (з дзевятнаццатага стагоддзя) ці культуры этнасу (з канца дваццатага стагоддзя). Аб'ектыўнасць структурнага падыходу (адзначаны ў 1960–2000-х гг.), які дазволіў выявіць стравыя

адзінкі імені з апорай на мову і без сыходу ў этымалогію, абмежавалася, па сутнасці, аналітычным падзелам і апісаннем двух абавязковых кампанентаў тапанімнага знака (аснова і фармант) без іх наступнага сінтэзу або суаднесенасці з паслядоўнасцю мэтавых устаноўак намінара.

З работ, прысвечаных функцыянальнай ролі марфем у агульнай лексіцы, найбольш бліzkую нашаму разуменню пазіцыю па пытанні прызначанасці знакавых адзінак займае Т.Р. Кіак. На яго думку, у рамках падыходу «мова – чалавек» унутраная форма – гэта «разумовы інтэрыярызаваны вобраз, які патэнцыйна абстрагуе і адлюстроўвае ў выглядзе аперцэпцыйнага прадстаўлення адной або некалькіх істотных прымет дэнатата, выкліканых і зафіксаваных ў памяці носьбіта мовы марфемнай структурай слова або выраза» [16, 98]. Дадзенае меркаванне дазваляе пры аналізе анамастычнага матэрыялу звярнуцца не толькі да «відавочнага» дэкларатыўнага ведання (марфем), але таксама да ведання працэдурнага (законы змястоўнай сувязі марфем ў канкрэтнай дзейнасці), звязаць уласна лінгвістычныя элементы з функцыянальна найбольш прыдатнай іх арганізацыяй у знаках і лагічна абгрунтаваць гэту арганізацыю. Варта пры гэтым звярнуць увагу на словы *абстрагуе* і *аперцэпцыйнага* ў дэфініцыі лінгвіста, якія падкрэсліваюць адпаведна абавязковасць абагульнення ў слове і залежнасць элементаў знака ад папярэдняга вопыту і мэтанакіраванасці чалавечай дзейнасці.

Увогуле, пытанні сувязі мовы і свядомасці ці мовы і мыслення закраліся анамастамі як наогул у навуцы аб уласных імёнах, так і ў тапаніміцы ў прыватнасці ў вельмі нязначнай ступені, «як бы між іншым». У перыяд панавання гістарызму навукоўцы малявалі па тапонімах гістарычныя карты, прыйшла эпоха пошуку адрозненняў культур – больш сталі захапляцца фіксацыяй этнакультурнай спецыфікі, адлюстраванай у імёнах.

Можна зразумець захопленасць мовазнаўцаў адметнымі ўласцівасцямі імені або разнастайнасцю сэнсаў унутры яго кампанентаў: тапонім індывідуалізуе, а значыць знойдзенай матывавальнай прыметы будзе дастаткова для выяўлення яго функцыянальнай спецыялізацыі [17, 119; 18, 104 і інш.]. Калі разглядаць імя аб'екта з такіх пазіцый, усе праблемы здымаюцца, а імя ўласнае як адзінае цэлае пераводзіцца ў разрад «дэфектыўных» [19, 42] у параўнанні з апеллятывам, які здольны абагульняць. Аднак у такім выпадку мы забываемся на другі, не менш важны элемент імені – яго фармант.

Тапазнак як цэласная сутнасць апынуўся, па вялікім рахунку, за межамі інтарэсаў лінгвістаў, а пытанне аб сямантыцы імені і характары яго абагульнення так і засталася «не даразгледжаным». Вынікам гэтага з'явілася пераважная індывідуэнтнасць да прадметных сувязей складнікаў адзінага знака, а не адасобленых элементаў і іх гістарычных і этнакультурных сэнсаў.

У пошуках адпаведнасці работ прызнаным узорам класікаў і новым паведам у навуцы аб уласных імёнах, большасць аўтараў працягвае экстэнсіўна асвойваць спісы імёнаў з гісторыка-структурным або этналінгвістычным ухілам. Пра неабходнасць тэарэтычнага, філасофскага

асэнсавання ўжо наяўных у анамастыцы фактычных дадзеных даўно кажа філосаф і логік Д.І. Рудэнка: «Асноўнай задачай анамастыкі зараз павінна быць не столькі ўключэнне ў абарот новага фактычнага матэрыялу, колькі больш поўнае асэнсаванне ўжо наяўных фактаў і сфармуляваных пунктаў гледжання» [15, 58].

Пяройдзем да апісання асноўных тэзісаў імпліцытна-аб'ектнага падыхода да тапонімаў.

Чалавек не можа не выказваць свайго стаўлення да розных аб'ектаў свету і не заўважаць падабенства ў аб'ектах аднаго роду і адрозненняў пры супастаўленні з іншымі аб'ектамі. Гэтыя падабенства і адрозненні непрыметны ў адзінкавых прыкладах, але відавочны пры масавым супастаўленні лінгвістычных характарыстык імёнаў розных тапанімных палёў.

У працах тапанімістаў-структуралістаў не раз адзначалася, што імя ўласнае імкнецца адарвацца ад апелятыва, які яго матываваў. Звычайна ў гэтым выпадку да тапаасновы дадаецца тапафармант, прычым гэта можа быць як словаўтваральная марфема, так і элемент, які ў агульных імёнах адносіцца да ліку словазмяняльных. Так, род тапоніма можа не суадносіцца з родам геаграфічнага апелятыва (бел. *Клянок*, поле; *Выгун*, паша і інш.), а форма множнага ліку не сведчыць пра рэальную множнасць аб'ектаў (бел. *Вынімкі*, урочышча; амер. *Beebe Springs*, крыніца і інш.). Такім чынам, граматычнае структураванне ў тапонімах ажыццяўляюць марфемы-дэрыватары, а з'яўленне словаўтваральнага сродка (у т. л. флексіі) сведчыць аб асаблівай увазе да дадзенага аб'екта, аб жаданні адмежаваць яго ад зыходнага агульнага імені, пазбавіцца ад «тапанімнай аманіміі».

Сведчаннем такога збавення з'яўляюцца выпадкі ўтварэння ўласных імёнаў ад іншых онімаў пасродкам марфем і слоў: бел. *Кемішаўцы*, населены пункт > *Кемішаўскі лес*, лес; амер. *Port Angeles*, населены пункт > *Port Angeles Reservoir* 'вадасховішча *Парта Анжэлес*', вадасховішча. Вытворнае слова ў такіх выпадках будзе на адну марфему даўжэй за ўтваральнае, а гэта значыць, што яно ў пэўным сэнсе будзе паўтараць адносіны паміж аб'ектамі, якія ўяўляюцца чалавеку актуальнымі. Як правіла, элемент макраўзроўня (моцны разрад населеных пунктаў) фіксуецца на мікраўзроўні (слабы разрад, у прыведзеных прыкладах гэта назвы леса і вадасховішча), г. зн. мінімум на адзін словаўтваральны элемент будзе больш у назве мікрааб'екта.

У ліку вытворных імёнаў сустракаюцца таксама семантычныя дэрываты, дзе прыбаўлення матэрыяльна выражанага фарманта не адбываецца: бел. *возера* > *Возера*, возера; *Паўлюкова Гарá*, поле; амер. *Aberdeen Gardens* 'сады Абердзіна', населены пункт. Калі звярнуць увагу на сукупны аб'ём такіх адзінак у кожнай з падсістэм, то менш буйныя і менш ўстойлівыя аб'екты часцей надзяляюцца такімі імёнамі, чым аб'екты буйныя і ўстойлівыя. Ландшафт, у якім час ад часу адбываюцца змяненні не заўсёды адлюстроўваецца ў онімах па прычынах таго, што мова не паспявае за змяненнямі найменш устойлівых аб'ектаў (напрыклад, балот) ці меншай здольнасці мікрааб'екта быць арыенцірам.

На падставе суаднесенасці дэнататаў і тапонімаў, узаемаадносін значэнняў кампанентаў ўнутры імёнаў і функцыянальнай накіраванасці тапазнакаў вылучаюцца чатыры аб'ектыўных сэнсавых структуры тапаніміі: 1) трансляцыя акружэння, калі ў тапоніме фіксуецца ўласнае або агульнае імя іншага аб'екта: *Свая Пушча* (балота), *Белае балота* (лес), *Сямчонкаў хутар* (поле), *Чэрнікаў лес* (сенажаць); 2) канстатацыя прысутнасці, калі геаграфічны апелятыў выкарыстоўваецца намінатарам у якасці ўласнага імені аб'екта: бел. *Возера* (возера), *Горы* (горы), *Балота* (балота), *Рака* (рака); амер. *the Island* (востраў), *the Lagoon* (возера), *the Butte* (гара); свк. *Potok* (рака), *Hať* (гаць), *Močar* (балота); 3) усведамленне адрозненняў, калі ў імені з'яўляецца дыферэнцыятар): *Бярозавае балота*, *Мядзведня*, *Чысцік*; 4) размежаванне падабенства, калі аднолькавыя назвы (ці адно з іх), каб пазбавіцца ад аднолькавасці, набываюць дадатковыя дыферэнцыятары: *Брускае* > *Бускае 2*, *Каменка* > *Гарэлая Каменка*, *Малое* > *Малое Ніжняе*. Структуры можна заўважыць ва ўсіх тапанімічных палях, але ў кожным з іх суадносіны чатырох мадэлей паводзін чалавека пры намінацыі адзінкавых аб'ектаў будзе розным: мікратапонімы аддаюць перавагу трансляцыі акружэння і канстатацыі прысутнасці, а ўласна тапонімы звяртаюцца да індывідуальных адрозненняў. Апошні з варыянтаў паводзін чалавека назіраецца ў назвах аб'ектаў, якія складалі / складаюць частку цэлага ці знаходзяцца побач (назвы рэк ці іх прытокаў: *Левая Лясная – Правая Лясная* і інш.; назвы балот: *Каменка* > *Гарэлая Каменка* і інш.; назвы населеных пунктаў: *Вялікае Зарэчча – Малое Зарэчча* і інш.). Пры гэтым не ўлічваюцца адзінкавыя прыметы, якія матывуюць імя (яны выпадковыя, а таму суб'ектыўныя).

Калі паглядзець на паслядоўнасць ускладнення структур (1–4), лёгка заўважыць, што кожны крок дадае да ўжо існуючага разумення новы слой, не пазбаўляючыся ад папярэдняга: спачатку назва аб'екта арыентуе праз іншы арыенцір (1), потым заўважаецца сапраўдны від аб'екту (2), нарэшце, узнікае патрэба ў вылучэнні аб'екта пры дапамозе прыметы (3) і дадатковай прыметы для аднолькавых назваў аб'ектаў, якія знаходзяцца побач (4). У псіхалогіі для ўліку апоры на вопыт папярэдняга пазнання, які адрозніваецца ад прастой асацыяцыі і знаходзіцца ў падчыненні законам псіхалагічнай прычыннасці (у т.л. залежнасці часткі ад цэлага) выкарыстоўваецца тэрмін *аперцэпцыя* [20, 44].

Высновы. Шлях аналізу уласных імёнаў геаграфічных аб'ектаў залежыць ад таго, якую з парадыгмаў даследавання мовы абярэ навуковец: не выходзячы за межы мовы, мы можам толькі канстатаваць наяўнасць элементаў імені (аб'ектыўны падыход, які ідзе ад Дж.С. Міля); абіраючы культурныя сэнсы і палажэнні цэла адносна аб'ектаў, якія ляжаць у аснове імёнаў, мы бачым асаблівасці ўспрымання чалавекам прасторы (суб'ектыўны падыход, які ідзе ад М.І. Талстога); звяртаючыся да дэнататыўных уласцівасцей імёнаў і абстрагуючыся ад адзінкавых прымет, мы адзначаем характар змястоўных сувязей паміж катэгорыямі аб'екта і прыметы і тым самым фіксуем асноўныя сэнсы, якія чалавек заўважае ў адзінкавым аб'екце

(імпліцытна-аб'ектны падыход, прапанаваны аўтарам артыкула, які абаснаваны ў філасофіі Э. Гусэрлем).

Онімы здольны перадаваць не толькі аб'ектыўную (унутрылінгвістычную) і суб'ектыўную (этнакультурную і індывідуальную) інфармацыю аб аб'ектах, але таксама адлюстроўваць ступень значнасці аб'ектаў свету для чалавека, паступовасць і ўзаемаабумоўленасць развіцця схем успрымання тапааб'ектаў суб'ектам пазнавальнага працэсу. Гэтыя схемы дазваляюць не займацца вынаходніцтвам падчас намінацыі, а накіроўваюць вопыт знаёмства з адзінкавым аб'ектам у гатовыя зместавыя структуры вопыту. Як паказвае досвед працы з імёнамі, характар рэалій уплывае на моўныя формы тапонімаў. Вядома, прасачыць усе этапы, якія праходзіць мысленне чалавека пры сустрэчы з адзінкавымі аб'ектамі, прасцей на прыкладзе тых адзінак, якія ў меншай ступені схільны да дээтымалагізацыі.

СПІС АСНОЎНЫХ КРЫНІЦ

1. Суперанская, А.В. Как вас зовут? Где вы живёте? / А.В. Суперанская. – М.: Наука, 1964. – 95 с.
2. Березович, Е.Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте. Пространство и человек / Е.Л. Березович; под ред. А.К. Матвеева. Изд. 2-е., испр. и доп. – М.: Либроком, 2009. — 328 с.
3. Кубрякова, Е.С. Семантика в когнитивной лингвистике (о концепте контейнера и формах его объективации в языке) / Е.С. Кубрякова // Известия АН. Серия литературы и языка. – 1999. – № 5–6. – С. 3–12.
4. Лотман, Ю.М. Мир – имя – культура / Ю.М. Лотман // Избранные статьи. В 3-х т. – Таллинн: Александра, 1992. – Т. 1. – 480 с.
5. Kripke, S. Identity and Necessity / S. Kripke // Identity and Individuation / ed. by M.K. Munitz. – New York: New York University Press, 1971, p. 135–164.
6. Суперанская, А.В. Языковые и внеязыковые ассоциации собственных имен / А.В. Суперанская // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 7–17.
7. Супрун В.И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал. – Волгоград: Перемена, 2000. – 172 с.
8. Mill, J.S. The Collected Works: in 33 vol. / J.S. Mill; ed. J.M. Robson, intr. by R.F. McRae. – Toronto: University of Toronto Press, London: Routledge and Kegan Paul, 1974. – Volume VIII : A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation (Books IV–VI and Appendices). – P. 638–1251.
9. Толстой, Н.И. Язык и народная культура: очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н.И. Толстой. – М.: Индрик, 1995. – 509 с.
10. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. – М.: Прогресс, Универс, 1993. – 528 с.

11. Гуссерль, Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль // Язык и интеллект: сб. ст.: пер. с англ. и нем. / Сост. и вступ. ст. В.В.Петрова. – М.: Прогресс, 1995. – С. 14–94.
12. Никонов, В.А. На пути к теории собственного имени / В.А. Никонов // Конференция по топонимике северо-западной зоны СССР. Тезисы докладов и сообщений / Институт языка и литературы. Институт истории АН Латвийской ССР. – Рига, 1966. – С. 12–13.
13. Голев Н.Д. Естественная номинация объектов природы собственными и нарицательными именами // Вопросы ономастики. – 1974. – № 8–9. – С. 88–97.
14. Березович, Е.Л. Русская ономастика на современном этапе: критические заметки / Е.Л. Березович // Известия РАН. Сер. лит. и яз. – 2001. – Т.60, № 6. – С. 34–46.
15. Руденко, Д.И. Собственные имена в контексте современных теорий референции / Д.И. Руденко // Вопросы языкознания. – 1988. – № 3. – С. 55–68.
16. Кияк Т. Р. О видах мотивированности лексических единиц / Т.Р. Кияк // Вопросы языкознания. – 1989. – № 1. – С. 98–107.
17. Воронова И.Б. Textoобразующая функция литературных имен собственных (на материале эпических произведений XIX – XX вв.): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / И.Б. Воронова. – Волгоград, 2000. – 226 л.
18. Чеснокова Л.Д. Имена числительные и имена собственные // Филологические науки. – 1996. – № 1. – С. 104–113.
19. Уфимцева А.А. Лексическая номинация (первичная, нейтральная) // Языковая номинация: (Виды наименований) / А.А.Уфимцева [и др.]; отв. ред. А.Н.Серебренников. – М.: Наука, 1977. – С. 5–85.
20. Величковский, Б.М. Когнитивная наука: Основы психологии познания: в 2 т. / Б.М. Величковский. – М.: Смысл, Академия, 2006. – Т. 1 – 448 с.